

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-409-2-3>

**LEGISLATIVE INITIATIVES IN THE MILITARY SPHERE:
NEW CHALLENGES AND TRENDS IN WARTIME**

**ЗАКОНОДАВЧІ ІНІЦІАТИВИ У СФЕРІ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ:
НОВІ ВИКЛИКИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ У ВОЄННИЙ ЧАС**

Ткач Т. Р.

*Ph.D. in Law,
Chief Research Advisor
of the Department on National Security,
Defense, Law Enforcement
and Crime Prevention
Main Scientific and Expert Department,
The Office of the Verkhovna Rada
of Ukraine
Kyiv, Ukraine*

Ткач Т. П.

*кандидат юридичних наук,
головний науковий консультант
відділу з питань національної
безпеки, оборони, правоохоронної
діяльності і боротьби із злочинністю
Головне науково-експертне
управління Апарату Верховної Ради
України
м. Київ, Україна*

Введення воєнного стану в Україні та початок активного протистояння збройній агресії російської федерації змусили українське суспільство переосмислити реалії та висунули на перший план для законодавців необхідність перегляду регулювання суспільних відносин у воєнній та оборонній сферах. Не зважаючи на те, що законодавство України містило правові норми, які урегульовували питання дій органів державної влади, підприємств, установ, організацій та громадян в умовах правого режиму воєнного стану, проходження військової служби у цей період, проте введення такого стану на території держави та його тривала дія засвідчили неспроможність чинних на той час нормативно-правових приписів відповідати дійсним умовам воєнного часу.

Аналізуючи подані до Верховної Ради України законопроекти під час воєнного стану, можна визначити, що основними проблемами у сфері військової служби, які суб'єкти права законодавчої ініціативи пропонували вирішити, були: відміна призову на строкову військову службу під час дії воєнного стану (прийняли ст. 18-1 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу») [1]; встановлення обов'язковості випробування при прийнятті на військову службу за контрактом (прийняли ст. 20-2 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу») [1]; розширення переліку заохочень, які

можуть бути застосовані до військовослужбовців у період дії воєнного стану (прийняли ч. 2 ст. 29 Дисциплінарного статуту Збройних Сил України) [2]; унормування питання списання військового майна (прийняли Закон України «Про внесення змін до статті 4 Закону України «Про правовий режим майна у Збройних Силах України» щодо спрощення процедури списання військового майна) [3]; збільшення або скасування граничного віку перебування на військовій службі для військовослужбовців, які проходять військову службу у воєнний час; забезпечення обов'язкового навчання військовослужбовців, які не мали досвіду проходження військової служби; врегулювання обов'язковості переміщення (ротації) військовослужбовців, які тривалий час перебувають у зоні воєнних (бойових) дій; питання соціального захисту військовослужбовців та членів їхніх сімей.

У зв'язку з обов'язковим призовом громадян України на військову службу під час мобілізації у цей період у засобах масової інформації досить часто піднімалось питання необхідності військової підготовки громадян України та *доцільності постановки жінок на облік військовозобов'язаних*. У результаті, Законом України «Про внесення зміни до статті 1 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» щодо взяття жінок на військовий облік військовозобов'язаних» від 7 жовтня 2022 року було встановлено, що жінки беруться на військовий облік військовозобов'язаних за їх бажанням, крім тих, які здобули медичну або фармацевтичну спеціальність [4]. Проте слід зазначити, що дискусії з цього приводу не вщухають.

У контексті забезпечення призову на військову службу громадян України під час мобілізації виявилось актуальним розширення категорії осіб, яким надається *відстрочка від призову на військову службу під час мобілізації* (див. ст. 23 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» [5]). Слід звернути увагу, що сам інститут відстрочки від призову на військову службу під час мобілізації наявний в законодавстві для унеможливлення призову на таку службу під час мобілізації громадян, у яких певні сімейні обставини або стан здоров'я тимчасово не дозволяють виконувати обов'язки військової служби, або які здійснюють професійну діяльність, необхідну для забезпечення функціонування держави і суспільства в умовах воєнного стану. Проте, як виявилось, чинні на час введення воєнного стану в державі підстави надання такої відстрочки не охоплювали усіх категорій осіб, яким вона необхідна

(наприклад, у зв'язку зі станом здоров'я або з наявністю в сім'ї осіб, яких необхідно утримувати). У зв'язку з цим, на початку воєнного стану в державі були внесені зміни до переліку осіб, яким надається відстрочка від призову на військову службу під час мобілізації (зокрема, таку відстрочку отримали усі особи з інвалідністю (а не тільки тимчасово непридатні до військової служби, як було до цього), а також розширився перелік сімейних обставин, за наявності яких особа може отримати таку відстрочку) (див. абз. 3, 11, 13 ч. 1, абз. 9 ч. 3 ст. 23 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію») [5].

Законодавчі ініціативи щодо надання відстрочки від призову на військову службу під час мобілізації, на особливий період, стосувалися: переліку наукових, науково-педагогічних, педагогічних працівників, яким необхідна така відстрочка; здобувачів освіти, яким може надаватися така відстрочка для їхнього навчання у цей час; розширенню у абз. 15 ч. 1 ст. 23 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» [5] списку органів державної влади, інших державних органів, працівникам яких надаватиметься безпосередня відстрочка (а не бронювання) від такого призову; доповнення переліку осіб, яким надаватиметься така відстрочка, особами, які займаються певною визначеною професійною діяльністю (наприклад, пропонувалось до переліку додати адвокатів, волонтерів).

На порядку денному неодноразово ставало питання й розширення підстав **звільнення з військової служби** військовослужбовців, які проходять таку службу під час воєнного стану. Серед проблем, які стосуються звільнення з військової служби під час воєнного стану, можна виділити: відсутність строків військової служби для військовослужбовців, які проходять строкову військову службу та військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період; відсутність єдності у підходах щодо надання громадянам відстрочки від призову на військову службу та підстав звільнення з такої служби під час воєнного стану. Також точилося чимало дискусій з приводу звільнення з військової служби тих військовослужбовців, які були призвані на строкову військову службу перед початком воєнних дій у державі. Адже громадяни, які повинні були навчатися для здобуття певної військово-облікової спеціальності, уже більше двох років проходять таке «навчання» та не можуть звільнитися з військової служби, оскільки законодавством передбачено можливість продовження строкової військової служби у воєнний час (див. ч. 9

ст. 22, п. «а» ч. 2 ст. 26 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу») [1].

Зміни до законодавства виявились необхідні і для урегулювання питань організації руху опору у державі та здійснення територіальної оборони, хоча Закон України «Про основи національного спротиву», який унормовує це питання, був прийнятий незадовго до початку введення воєнного стану у державі [6]. Так, актуальним виявилась необхідність надати можливості територіальній обороні виконувати завдання в районах ведення воєнних (бойових) дій [7]. Законодавчі ініціативи пропонували доповнити цей Закон положеннями про матеріальне забезпечення територіальної оборони, здійснення забезпечення Сил територіальної оборони в загальній системі забезпечення Збройних Сил України, організацію навчання та підготовку членів добровольчих формувань територіальних громад та військово-службовців Сил територіальної оборони.

Значним блоком питань для законодавців стало вирішення соціальних проблем військовослужбовців, серед яких можна виділити: надання більшої тривалості відпусток для військовослужбовців, які проходять військову службу у воєнний час (див. ст. 10-1 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей») [8]; законодавче врегулювання сум грошового забезпечення військовослужбовців та додаткових виплат під час дії воєнного стану у державі; введення електронних реєстрів для автоматичного отримання військовослужбовцями статусу учасника бойових дій тощо.

Аналіз законодавчих змін та ініціатив у сфері військової служби під час дії воєнного стану в державі дозволяє виділити окремі проблеми, розв'язання яких вкрай важливе для подальшого реформування законодавства:

– виявляється брак системного бачення розвитку військової служби та непослідовність змін, які пропонуються суб'єктами права законодавчої ініціативи (у питаннях звільнення або продовження служби для військовослужбовців строкової військової служби, обов'язковості загальновійськової підготовки для громадян, забезпечення військовослужбовців тощо);

– недостатність співпраці між Урядом та парламентом у питаннях здійснення урегулювання у сфері військової служби та підготовки громадян до такої служби, що безпосередньо впливає на якість пропонуваніх змін та прийнятих законодавчих актів;

– відсутність чіткого бачення як у суб'єктів права законодавчої ініціативи, так й у інших представників державної влади, яким чином повинні врегульовуватися деякі питання у сфері військової служби: на законодавчому чи підзаконному рівні (наприклад, це було помітно при розгляді питань грошового забезпечення військовослужбовців під час воєнного стану та здійснення виплат членам сім'ї загиблих військовослужбовців тощо);

– непередбачуваність правового регулювання відносин у сфері військової служби для учасників таких відносин (наприклад, неодноразово пропонували обмежити коло осіб, яким надаватиметься відстрочка від призову на військову службу), внаслідок чого громадяни не можуть спрогнозувати наслідки своїх дій.

Література:

1. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25.03.1992 р. № 2232-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2232-12#Text> (дата звернення: 29.01.2024).

2. Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України: Закон України від 24.03.1999 р. № 551-XIV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/551-14#Text> (дата звернення: 29.01.2024).

3. Про внесення змін до статті 4 Закону України «Про правовий режим майна у Збройних Силах України» щодо спрощення процедури списання військового майна: Закон України від 5 жовтня 2023 року <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/2022570>

4. Про внесення зміни до статті 1 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» щодо взяття жінок на військовий облік військовозобов'язаних: Закон України від 7.10.2022 р. № 2664-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2664-20#n5> (дата звернення: 29.01.2024).

5. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України від 21.10.1993 р. № 3543-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text> (дата звернення: 29.01.2024).

6. Про основи національного спротиву: Закон України 16.07.2021 року № 1702-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/1702-20#Text> (дата звернення: 29.01.2024).

7. Про внесення змін до Закону України «Про основи національного спротиву» щодо вдосконалення порядку комплектування і соціального забезпечення Сил територіальної оборони Збройних Сил України та добровольчих формувань територіальних громад : Закон

України від 1.04.2022 р. № 2170–ІХ. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1256199> (дата звернення: 29.01.2024).

8. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20.12.1991 р. № 2011-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2011-12#Text> (дата звернення: 29.01.2024).